

## פרשת בלק

### להמשיך זמן המצוה

מה אקב לא קבה אל ומה אזעם לא זעם ה': (במדבר כג, ח)

(ברכות ז, א) אמר רבי אלעזר אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל דעו כמה צדקות עשיתי עמכם שלא כעסתי בימי בלעם הרשע שאלמלי כעסתי לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט. והיינו דקאמר ליה בלעם לבלק מה אקב לא קבה אל ומה אזעם לא זעם ה', מלמד שכל אותן הימים לא זעם, וכמה זעמו רגע, וכמה רגע אמר רבי אבין ואיתימא רבי אבינא רגע כמימריה, ומנא לן דרגע רתח שנאמר כי רגע באפו חיים ברצונו, ואי בעית אימא מהכא חבי כמעט רגע עד יעבר זעם.

### קללת בלעם

והק' בתוס' מה היה יכול לומר בשעת רגע, ותי' שהיה יכול לומר מלת כלם, א"נ מאחר שהיה מתחיל קללתו באותה שעה היה מזיק אפילו לאחר כן. וכ"ה בתוס' לע"ז (ד, ב) וז"ל וא"ת מה היה יכול לומר בשעה מועטת כזאת, וי"ל היה אומר כלם, והקב"ה הפכו ואמר מלך, כדכתיב (במדבר כג) ותרועת מלך בו. ורבי אליהו היה מפרש שאין צריך רק להתחיל קללתו באותו רגע, תדע שהיה רוצה להאריך בקללתו כדאיתא בחלק (סנהדרין קה, ב) מברכותיו של אותו רשע אתה למד מה היה בלבו.

### סוף זמן ק"ש ותפילה

איתא בשו"ע (או"ח קי, א) שבשעת הדחק, כגון שהוא בדרך, או שהיה עומד במקום שהוא טרוד וירא שיפסיקוהו, או שלא יוכל להתפלל בכוונה תפלה ארוכה, מתפלל אחר ג' ראשונות הבינו, ואומר אחריה ג' אחרונות, וכשיגיע לביתו, אין צריך לחזור ולהתפלל. ואינו מתפלל הבינו בימות הגשמים, ולא במו"ש ויו"ט.

ומוסיף המג"א או שהשעה עוברת, מבואר בדבריו שצריך לסיים התפילה בזמן, דאם איתא למה יתפלל הבינו, אע"פ שהזמן עוברת יש לו זמן להתחיל. וכן מבואר בדברי הגרע"א (שם) שכתב שכתב שהיכא שהשעה עוברת, אפילו במוצ"ש ויו"ט, שאין אומרים הבינו משום שאינו יכול להבדיל, מוטב שיתפלל הבינו ולא יזכיר הבדלה ממה שלא יתפלל כלל.

וכ"כ הפרמ"ג (פט, ד) וז"ל צריך לגמור כל התפלה בזמנה, ולא מהני התחלה לבד, וכן קריאת שמע צריך לגמרה כולה בזמנה.

### תפילת מוסף

אלא שלכ' דברי הפרמ"ג סתרי אהדדי, שלענין תפילת מוסף כתב (או"ח תרכ) וז"ל המתפלל מוסף אחר סוף שבע שעות נקרא פושע, וצריך ליזהר בזה. ומיהו אם התחיל קודם שבע יש לומר אף על גב שנמשך השמונה עשרה עד אחר שבע רשאי, וצ"ע.

ויש לחלק בשני אופנים, או דשאני התם שאינו אלא שנקרא פושע אם התפלל אחרי שבע שעות, ולכן די בזה שהתחיל בזמן. ועוד י"ל דשם בדיעבד יוצא אם התפלל אח"כ, ולכן יש יותר להקל. ויהיה נ"מ בין שני הסברות לענין שחרית קודם לד' שעות, שהרי גם שם בדיעבד יוצא עד חצות, אז לפי טעם השני אולי די לו אם התחיל קודם סוף הזמן, אבל לפי טעם הראשון כאן לא כתוב עליו רק שנקרא פושע, אלא שאין נותנים לו שכר תפילה בזמנו, וצ"ע.

כדברי כל האחרונים הנ"ל פסק ג"כ המשנ"ב בשני מקומות, בס"פ פט (ס"ק ה) כתב וז"ל, וענין השליש הוא שתפלת השחר הוא נגד קרבן תמיד, ולעולם לא איחרו אותו מלהקריב לאחר שלישי היום, וצריך לגמור התפלת י"ח בתוך השליש היום.

### מנחה אחרי שקיעת החמה

וכ"כ בסימן רלג (ס"ק יד) לענין תפילת מנחה, עי"ש שמביא שנחלקו הפוסקים האם אפשר להתפלל מנחה עד צאת הכוכבים. וכתב שאע"פ שמהמחבר והרמ"א משמע דלדין דנוהגים להתפלל מעריב אחר צה"כ מותר להתפלל מנחה אפילו אחר שקיעה עד סמוך לצה"כ, יש פוסקים רבים שחולקים בזה ודעתם שתפלת המנחה הוא

רק קודם שקיעת החמה, ולכן לכתחלה צריך כל אדם ליזהר להתפלל קודם שקיעת החמה דוקא, **דהיינו שיגמור תפלתו בעוד שלא נתכסה השמש מעיניו**, ומוטב להתפלל בזמנה ביחידות מלהתפלל אח"כ בצבור. ובדיעבד יוכל לסמוך על דעת המקילים להתפלל אחר שקיעה עד רבע שעה קודם צה"כ.

[ומטו בשם הגר"א קטלר זצ"ל שאפשר לאחר מנחה 9 דקות אחרי שקיעה כדי להתפלל בציבור.]

### **שיטת הערוה"ש**

אבל עי' בערוה"ש (שם סעיף ה) שכתב על המג"א (הנ"ל) שמדברי התוס' (ברכות ז, א) נראה דהולכין אחר ההתחלה, ואם התחיל בזמן תפלה מקרי תפלה בזמנה אף על פי שמסיימה לאחר הזמן.

וכדבריו הביא בשו"ת ארץ צבי (סי' קכא) בשם ה"יהודי הקדוש" ללמד זכות על המאחרים תפילתם, וכתב שאם עכ"פ מתחילים בזמן, יש ללמוד מתוס' שנחשב כאילו גמרו כל התפילה בזמן. דאם הקללה יכולה להימשך כ"ש מדה טובה שמרובה ממדת פורענויות.

ובשו"ת מנחת יצחק (ד, מח) הביא דברי הארץ צבי וכתב שבודאי כוונתו היה ללמד זכות על העושה כן מחמת חולשה וכיוצא בזה, וכמו שמביאים מספר שלחן הטהור להגה"ק מקומארנא (א, קט), שכתב שצריך להיות זהיר להתפלל תפילת י"ח בלחש וחזרת הש"ץ לפני עבור הארבע שעות, אבל אם איש חלש אתה, וצריך לך כמה הכנות וכו', עכ"פ תהיה זהיר וזריז שתלך לביהכ"נ, שיהיה אמירת קדיש קודם הודו לפני שעה עשר, (ולשיטתו בזה, שמביא במק"א את השיטות להלכה, שהארבע שעות שהם שליש היום, אינם שעות זמניות), ואז כשהשכינה באה בזמן תפילה, להקדים ולשחר אותך, אז לא ילך האור הזה עד אחר התפילה וכו'. ובחלק השני (סי' רל"ג) כתב, אם התחיל הצבור להתפלל תפילת המנחה בעונתו, ונמשכה עד הלילה, יכול לומר קדיש ותתקבל, כדברי הא"ר המוכיח כן מתפילת נעילה ביום הכיפורים, הנמשכת עד הלילה, למרות שזמנה קודם. ושם (סי' הקודם) כתב שמרן האר"י הזהיר מאד אף שיזדמן אונס להתפלל מנחה אחר שקיעה, יזהר להתפלל הקהל בלחש, וש"ץ יחזור כל התפילה בקול רם, כי הכל הולך אחר התחלה ע"כ, וש"מ דכ"ז לענין אונס או חולשה.

ותמיד היה פלא בעיני דברי הערוה"ש איך אפשר ללמוד מקללת בלעם הלכה שזמן תפילה אינו אלא לענין ההתחלה. וראיתי בספר בירור הלכה שכתב ג"כ על הערוה"ש שאין צורך למצא טעם לחלק, שאין כאן שום קשר.

### **תפילת מנחה ע"ש אחרי השקיעה**

אמנם עי"ש ובשו"ת יביע אומר (ז, או"ח לד) שמביאים שכדברי הפסק של הערוה"ש כתוב להדיא בשו"ת הגאונים (תשובות הגאונים - ליק, סי' נא) בשם רבינו האי גאון, וכן הובאו דבריו בספר האשכול (עמוד נה - נו), שנשאל על אודות צבור שבאו להתפלל מנחה בע"ש עם דמדומי חמה ודחקתם השעה, י"א שעם כל זה יתפללו תפלת שמנה עשרה כהלכתן, כי לא תיקנו חכמים לומר שבע ברכות בתפלת שבת אלא מפני הטורח (ברכות כא, א), וכאן שהוא דרך עראי לא איכפת לן שמשלימין בשבת תפלת י"ח דרך חול. ויש אומרים שיאמרו שלש ראשונות ושומע תפלה ושלוש אחרונות, ויש שפירשו שפוסקים באותה ברכה שמרגישים בה כי בא השמש. הלכה כמי.

והשיב ממה שאמרתם עם דמדומי חמה, וכן מסוף נוסח שאלתכם, משמע שמתחילים ועדיין לא באה השמש, וא"כ הרי מבוא השמש עד עונת ק"ש של ערבית יש ריוח לומר שמנה עשרה, ובזמן שמתחיל ש"צ בשעת דמדומי חמה ועדיין לא באה השמש אע"פ שבאה השמש משלים תפלתו. והכין מנהגא דרבנן היכא דאתרמי דוחק העת, אבל אין נופלים על פניהם אחריה. ואנו אומרים כי בודאי אם אפשר לעשות כן עושים, ואם אי אפשר וחלה שבת או יום טוב, אין לך דוחק גדול מזה ומתפלל הבינו.

**וכל זה בהכנסת שבת ויו"ט שהתפלות משונות זו מזו, אבל בימי החול לא צריכין לכולי האי, אלא גומר והולך אפילו בלילה.**

### **סעודת פורים אחרי שיצא פורים**

בשו"ת דובב מישרים (ג, יא) נשאל ממי שקבע דירתו בירושלים עיה"ק, שעיקר הפורים הוא בט"ו כמוקפין, וחשש שחייב להפסיק סעודת פורים מבעוד יום מטעם ולא יעבור. ופקפקו אחרים כי לפי דברי הר"ן (מגילה ג,

(ב) ולא יעבור לא שייך רק לענין קריאת המגילה.

והשיב דולא יעבור קאי רק אם רוצים להעביר את הקריאה או השמחה, מיום קביעתם שלא לעשותם אז רק ביום שלאחריו, משא"כ אם קיים החיוב בזמנו שוב אין הולא יעבור על המשכה בלילה. ובפרט כיון דקיי"ל כסברא ראשונה דבתר תחילת הסעודה אזלינן כמבואר בשו"ע (תרצה, ג), שכתוב שם שאם התחיל סעודתו ביום ומשכה עד הלילה, אומר על הנסים, דבתר תחלת סעודה אזלינן, ויש מי שאומר שאין לאומרו, וכתב הרמ"א שנוהגין כסברא ראשונה.

ומציין הדובב מישרים לעיין במחצית השקל (או"ח ו, ו) שהביא משובת בית יעקב (סי' קכז) שבמדה טובה מרובה אזלינן בתר התחלה, וראיה מתוס' ברכות (ז, א). ולכן מסיק הדו"מ שאין לחשוש על מנהגן של ישראל.

### **אמירת תהילים לפני הליכה לביהכ"נ**

כתוב בשו"ע (או"ח ו, ב) שיש נוהגין להמתין לברך על נט"י עד בואם לביהכ"נ, ומסדרים אותו עם שאר הברכות. ומי שלומד קודם שיכנס לביהכ"נ, או מתפלל קודם, יברכם בביתו ולא יברך בביהכ"נ. ואפילו בכהאי גוונא יש נוהגין לסדרם עם שאר ברכות בביהכ"נ ואין מברכין בביתם.

וכתב המג"א (ס"ק ו) שאותן שאומרים תהלים קודם ברכת על נט"י לא יפה הם עושים, דהוי הפסק גדול (בין הנטילה להברכה).

ומביא שכתב הלבוש שאותם שאומרים תהלים יאמרוהו קודם התפלה. ועי' במחצית השקל שהטעם הוא משום שהעולם מלא קליפות, וכמו שארז"ל (ברכות ו, א) אין לך בית רובע כו', והם המקטרגים, ומונעים את התפלה לעלות. ובפרט המשחיתים הנבראים על ידי עונות האדם המתפלל. וסגולת אמירת תהלים **בכוונה** להבריח אותן הקליפות, ולכן נקרא תהלים זמירות, לשון כריתה, כמו לזמר עריצים (ישעיה כה, ה).

וטעם שני שספר תהלים עיקרו סיפור שבחי המקום, ואמרינן בברכות (לב, א) דרש רבי שמלאי לעולם יסדר אדם שבחו של מקום, ואחר כך יתפלל.

ובתשובת בית יעקב (סימן קכ"ז) חולק עליו וכתב ודאי אם אומרו בעשרה, יש לאומרו קודם התפלה, אבל היחיד טוב שיאמרו אחר התפלה. והביא בשם האר"י ז"ל שהשפעה היורדת מלמעלה על ידי תפלת הצבור, כל העסק שאדם עוסק בבית הכנסת אחר התפלה, קודם שיצא מבית הכנסת, היא נכללת תוך אותה ההשפעה ועולה עמו. והביא ראייה מדברי התוס' (הנ"ל) שאם היה מתחיל לקלל בעת הזעם, גם מה שהיה מקלל אחר זה חס ושלום היה חל, כי הכל נמשך אחר ההתחלה שהיה בשעת הזעם, וא"כ כל שכן במדה טובה שהיא מרובה, כיון שתפלת צבור היא רצויה, וכמו שאמרו (שם ח, א) על פסוק ואני תפילתי לך ה' עת רצון (תהלים סט, יד), אימתי עת רצון כשהצבור מתפללים, אם כן כשהתחיל העת רצון אף גם מה שאומר אחר תפלת הצבור היא בכלל רצון אף ביחיד, כיון שהתחיל עם הצבור.

ויש להעיר שהאר"י ז"ל לא למד מתוס' רק לענין שהשפעה יכול להמשיך, אבל ללמוד ממנו הלכה לענין זמן תפילה, או אפילו לענין הכשר סעודה במוצאי פורים צ"ע.

### **משולח מנות מוצאי פורים**

בשו"ת ארץ צבי (הנ"ל), דן לענין מנהג שהיו שולחים משלוח מנות מוצאי פורים, והוא תימה. ועיי"ש שנחלקו תרה"ד ומנות הלוי בטעם משלוח מנות, האם זה משום סעודת פורים, או משום ריבוי אהבה ואחדות, א"כ רצה לחדש שהיות והמנהג הוא שמתחילים הסעודה סמוך לחשיכה ורוב הסעודה אוכלים בלילה, (ואע"פ שהרמ"א כותב שאין זה מן הראוי, אבל הוא מצדיק המנהג על פי דברי היהודי הק' שהכל תלוי בהתחלה כנ"ל), א"כ לפי התרה"ד שעיקר משלוח מנות הוא בשביל הסעודה, א"כ אם למעשה שעת הסעודה היא בלילה יכול לקיים מצות משלוח מנות אז. (ועיי"ש שמדמה זה להרא"ש הידועה שהיום מקיימים מצות כתיבת ס"ת ע"י שאר ספרים, היות ועיקר תכלית המצוה הוא הלימוד בספר, הרי שאזלינן בתר תכלית המצוה ולא בתר מעשה המצוה, א"כ ה"נ לענין משלוח מנות).

על עיקר המנהג לאכול רוב הסעודה בלילה נראה לפרשו בע"א, ויהיה בזה נ"מ בין פרזי האוכל הסעודה ליל ט"ו, לבן מוקף חומה שאוכל הסעודה ליל ט"ז. דהנה עי' במשנ"ב (תרצה, טז) לענין אמירת על הנסים בסעודה

שנמשך בלילה, שהביא די"א דוקא כשלא התפלל ערבית עדיין, אבל משהתפלל שוב אינו אומר עה"נ, וי"א דבכל גווני אומר, וע"כ מהנכון שיברך ברהמ"ז קודם שיתפלל להוציא עצמו מפלוגתא. ואם רוצה למצוא תקנה שיתפללו קצת מהצבור בביהכ"נ כדרכו תמיד, משהגיע הזמן בלילה יברך ברהמ"ז ויאמר על הנסים וילך לביהכ"נ להתפלל, ואח"כ יכול לאכול ולשתות ולשמוח עוד **דהא מצוה בשמחה בשני ימים**. א"כ לדבריו י"ל שזה טעם המנהג, משום שיש מצוה לשמוח שני ימים. ולפי"ז לא שייך אלא בפרזי שאוכל ליל ט"ו, אבל בן כרך שאוכל מוצאי ט"ו אין שום הצדקה שיאכל עיקר הסודה בלילה. אבל לפי טעם הארץ צבי אפילו בן כרך יכול להתחיל הסעודה לפני ליל ט"ז ולהמשיכו אח"כ, וצ"ע לדינא.

#### **אמירת רצה במוצאי שבת**

איתא בשו"ע (או"ח קפה, י) היה אוכל ויצא שבת, מזכיר של שבת בברהמ"ז, דאזלינן בתר התחלת הסעודה, והוא הדין לראש חודש ופורים וחנוכה. מסביר המשנ"ב (ס"ק לב) שכיון שהתחלת הסעודה היה מבעוד יום כבר נתחייב להזכיר מעין המאורע, וע"כ אפילו נמשך זמן רב בלילה לא נפקע חיובו.

#### **התפלל ערבית או הבדיל**

וכתבו האחרונים דאם התפלל מעריב קודם ברהמ"ז שוב אינו מזכיר של שבת בברהמ"ז דמחזי כסתרי אהדדי. ובשו"ע הרב (סימן קפה) כתב שגם אם הבדיל על שולחנו דינו כהתפלל ערבית ושוב אינו מזכיר של שבת בברכת המזון, ומסופק אם אמר ברוך המבדיל בין קודש לחול בלבד בלא כוס, וכתב שלפיכך שב ואל תעשה עדיף שהרי יש אומרים שלעולם אינו מזכיר של שבת אחר שיצא היום.

ויש להעיר לפי שיטת הרמב"ם (שבת כט, א ויב) שגדר מצות קידוש והבדלה הוא אחד, דהיינו לקדש את יום השבת בדברים, כלומר זכרהו זכירת שבת וקידוש בכניסתו וביציאתו, בכניסתו בקידוש היום וביציאתו בהבדלה. וממשיך הרמב"ם שמה"ט יכול לקדש ע"ש מבעוד יום אע"פ שלא נכנסה השבת, וכן מבדיל על הכוס מבעוד יום אע"פ שעדין היא שבת, שמצות זכירה לאמרה בין בשעת כניסתו ויציאתו בין קודם לשעה זו במעט, א"כ לדבריו אין כאן תרתי דסתרי.

עוד יש להעיר לפי הט"ז שהזכרת יעו"י ורצה אינו תרתי דסתרי, וי"ל שהבדלה הוי סתירה בעצם שאומר שאינו שבת משא"כ יעו"י יתכן גם בשבת.

#### **סעודת ע"ש שנמשך לשבת**

והנה בשו"ע (או"ח רעא, ו) כתוב שאם גמר סעודתו (של ע"ש) וקידש היום קודם שברך ברהמ"ז, מברך ברהמ"ז על כוס ראשון ואח"כ אומר קידוש היום על כוס שני, וצריך להזכיר של שבת בברהמ"ז אע"פ שמברך קודם קידוש. וכתב הרמ"א די"א דאינו מזכיר של שבת, דאזלינן בתר תחלת הסעודה, וכן עיקר כמו שנתבאר לעיל סוף סימן קפ"ח.

#### **תוספת שבת**

וראיתי בספר עולת תמיד שהק' על המחבר שפסק שצריך להזכיר של שבת בברכת המזון אלמא דסבירא ליה דלא אזלינן בתר התחלת סעודה, ואילו כאן פתח שאומר רצה במוצ"ש. ותי' דשאני הכא משום דמצוה להוסיף מחול על הקודש אע"פ שהסעודה נמשך זמן הרבה בלילה דליכא למימר ביה שהוא מהוספת חול על הקודש, מכל מקום לא פליגו חכמים בכך לחייב להזכיר של שבת, דכיון דנמשך עדיין סעודה של שבת הוי לדידיה כמו שבת, אבל בסימן רע"א דמירי בהכנסת שבת, כיון דכבר נכנס שבת חייב להזכיר של שבת, וזה ברור. אבל צע"ג א"כ למה בסעודת ר"ח או פורים שנמשך עד הלילה כתב המחבר שמזכירים יעו"י ועל הנסים. שוב מצאתי שכבר תמה עליו המג"א.

ועי"ע במג"א (ס"ק יח) שהשל"ה הק' פסק דבאלו כיון שאין מצוה בתוספתן לא יזכיר, וכ"כ בתשובות רמ"א (סי' קל"ב) שקצת נוהגין כן. עי"ש שנשאל על מה שנוהגין שבשבת כשממשיכים בסעודה עד מוצאי שבת מברכין רצה, ובר"ח וחנוכה ופורים כשממשיכים בסעודה אין נוהגין לברך יעלה ויבא או על הנסים. והשיב שלא שמע מנהג כזה, ואדרבה הרא"ש כתב בתשובותיו לענין שבת שאם ממשיך סעודתו עד מוצ"ש שאין לברך רצה. ואנו נוהגין לברכו הואיל ומצינו מהר"ם שכתב לענין על הנסים בפורים, שאם ממשיך סעודתו עד מוצאי פורים מברכין על הנסים. עוד כתב שאם ראית נוהגים בר"ח או בחנוכה שלא לברכו, איכא למימר דלא חשיבי

סעודתייהו כ"כ להיות נקרא קביעות לילך אחר תחילת הסעודה כמו באלו, וסברא נכונה היא. אבל כתב המג"א שאנו אין לנו אלא דברי הרב"י, ולכן אם חל ר"ח במוצ"ש אומר של שבת ולא של ר"ח דאזלינן בתר התחלת הסעודה וכמ"ש סי' ער"א ס"ו בהג"ה.

### **ר"ח שחל במוצ"ש**

ממשיך המשנ"ב (ס"ק לג) שלפיכך אף אם חל ר"ח במוצ"ש יזכיר בברהמ"ז של שבת לבד ולא של ר"ח. ודוקא כשגמר סעודתו מבעוד יום (רק שבירך בלילה), אבל אם אכל פת גם בלילה, ויש עליו חיוב להזכיר גם של ר"ח ושניהן אי אפשר להזכיר דהוי תרתי דסתרי, דהיאך יאמר ביום השבת הזה ואח"כ יאמר ביום ר"ח הזה, דהא ר"ח הוא ביום א', א"כ מוטב להזכיר של ר"ח דזה יש חיוב לכו"ע משא"כ בהזכרת שבת דיש פלוגתא בין הראשונים אם חייב להזכיר כלל כשמברך במוצ"ש. ואף דאנן פסקינן כאן בשו"ע דאזלינן בתר מעיקרא וחייב להזכיר של שבת במוצ"ש, מ"מ כאן שהוא מקום הדחק מוטב שידחה הזכרת שבת מפני הזכרת ר"ח דהוא חיוב לכ"ע.

אכן במוצ"ש לחנוכה ופורים אפילו אם גמר סעודתו בלילה אינו מזכיר של חנוכה ופורים רק של שבת לבד, כיון דבלא"ה הזכרה מעין המאורע דחנוכה ופורים אינו אלא רשות (סי' קפז, ד).

וי"א דאם חל יו"ט או ר"ח במוצ"ש יזכיר רצה וגם יעלה ויבוא דאזלינן בתר התחלת הסעודה וגם בתר שעה שהוא מברך בו, ולא קפדינן במה דנראה כסותרים אהדדי דברצה נתחייב משעה שהתחיל הסעודה ביום, ואח"כ כשנמשך הזמן ולא בירך והגיע לילה של יו"ט או של ר"ח ניתוסף עליו חיוב לזכור מעין המאורע של שעה שהוא מברך בו.

### **להפסיק אכילתו מבעוד יום**

יש שנוהגים בר"ח שחל במוצ"ש לא לאכול פת אחרי שקיעת החמה שלא יכנסו להספק אם חייב לומר יעו"י, אבל לפמש"כ המשנ"ב שי"א שאם בירך בלילה שהוא ר"ח צריך להזכיר רצה ויעו"י לא הרוויח כלום, שלדעה זו אפילו אם לא אכל כלום בלילה צריך להזכיר יעו"י. אז הדרך היחיד לפטור עצמו מכל ספק הוא אם יברך ברכה"מ מבעוד יום.

שוב ראיתי בשו"ע הרב שרק היכא שאכל גם בלילה יש צד שחייב להזכיר יעו"י וגם רצה, אבל היכא שלא אכל לכו"ע מזכיר רק רצה. וכנראה שהבין שהט"ז לא אמר שחייב בשניהם אלא כשאכל בלילה, אבל במשנ"ב כתוב להדיא מטעם שמברך בלילה.

### **סעודה ביום שביעי שנמשך עד הלילה**

בהגהת הגרע"א (אה"ע סב, ב) הביא משו"ת גינת ורדים (או"ח א, כח) שאם לא בירך ברכהמ"ז עד שחשיכה אף שגמר סעודתו קודם שחשיכה, אינו מברך ז' ברכות. וז"ל ואם סעדו בבית החתן ביום שביעי לעת ערב וגמרו סעודתן קודם הלילה ועדיין לא בירכו ברכת המזון, נראה דאין יכולין לברך ברכת חתנים בברכת המזון כיון שכבר יצאו שבעת ימי שמחה לגמרי. שלא אמרו רז"ל אלא מברכין ברכת חתנים כל שבעה, ואי מברך בלילה שמיני נמצא שמברכין ברכה זו ח' ימים. וכ"ש כשהתחילו לסעוד מבע"י ונמשכה סעודתם גם בלילה שאין לברך, משום דבכה"ג גם הסעודה עצמה היתה שלא בימי שמחה. וע"כ לא נחלקו הפוסקים (או"ח קפח ורעא) אי אזלינן בתר תחלת סעודה או בתר גמר סעודה אלא לענין הזכרה בלבד שאין שם מטבע ברכה מחודש, אכן כשיש ברכה מחודש כה"ג חמיר טובא ולכ"ע לא יברך.

אבל עי"ש דלפי"ז יכולים לומר בברהמ"ז שהשמחה במעונו, כיון שאין כאן ברכה בשם ומלכות, ואינה הפסק באמצע ברכה. ועוד שסעודה זו בשביל שמחת חתן וכלה נעשית, והקילו משהתחיל להכין צרכי החתונה, דאמרין בכתובות (ח, ר) שמתחילים לומר שהשמחה במעונו, מכי רמו שיערי באסינתא.

ובשו"ת שבט הלוי (א, לט) הביא קושיית הפ"ת על הג"ו ממה שכתב הכנה"ג מובא בבה"ט (ס"ק ה) באלמן שנשא אלמנה שאין מברכין אלא יום א' ואעפ"כ אם נמשך ללילה מברך. ובעל שבה"ל רצה ליישב דשאני הזכרת רצה או יעו"י שהוא חלק מברכה"מ ממש, וכיון שגוף ברכהמ"ז באה על הסעודה שהתחילה בעוד יום ממילא חייב גם ביעו"י שבברכה"מ, משא"כ בשבע ברכות שאינם חלק מברכהמ"ז ונאמרים על כוס בפנ"ע,

והגם דקיי"ל דנאמרים רק בשמחת סעודה היינו דבלא סעודה לא נאמרים גם תוך שבעה ימים, אבל לברך על סעודה שהיתה תוך שבעה כיון שעכשיו בשעת ברכה כבר עברה שמחה, זה לא שמעו.

ולפי"ז י"ל באלמן שנשא אלמנה כיון דגם בליל שני נהי דאינו מחויב בברכה מכ"מ זמן שמחה איכא, דהא קיי"ל ראשון לברכה וג' לשמחה, וא"כ שפיר שייך לברך בזה גם על התחלת סעודה של יום, משא"כ בליל ח' דלא שייך ברכה וגם שמחה ליכא דהא קיי"ל ז' לברכה וז' לשמחה ולק"מ קושית הפ"ת.

ולפי"ז רצה לחלק בין אם יום השביעי הוא שבת או חול. שאם הוא שבת י"ל דכיון דעדיין לא הבדיל וקדושת שבת עדיין עליו לכמה דברים, גם לענין יום שביעי של ז' ברכות עדיין לא חל עליו שמיני ושפיר מברך. ואע"ג שכתבו בתוס' (כתובות מז, א) דתוס' שבת ויו"ט לא שייך רק לענין מלאכה ולא לדיני שמחה, אפי' שמחת יו"ט גופא, ואף שכ' כן רק לענין תוספת בתחילה, איברא מסברא שייך כן גם בתוספת של סוף היום, שאין דיני תוספת רק לענין מלאכה לא בשאר דיני היום כגון שמחת יו"ט, וכיון שכן הדין לענין שמחת יו"ט עצמו דאתי מכח היום, ומכ"ש בדיני שמחת נשואין דלא אתי בגרמי דיומא גופא, מכ"מ כיון דאיכא גם התחלת הסעודה שהיתה בשמחת חתן וגם עכשיו לא עבר היום לגמרי דשפיר מברך, וכן נהוג עלמא.

### **החתן עזב**

לגבי עיקר הנידון האם יכול לברך שבע ברכות בסעודה שנמשך לליל שמיני, מטו משמיה דהגרי"ז דדומה הדבר לסעודת שבע ברכות שבאמצע הסעודה הלך החתן, דפשיטא שאין מברכין, וה"ה כאן, דביום ח' כבר אין כאן חתן.

### **האם אפשר לברך באמצע הסעודה**

ויש להסתפק במקרה הנ"ל האם יש עצה שיקדימו השבע ברכות באמצע הסעודה, ואח"כ יברכו ברכת המזון בלי שבע ברכות. והנה בספר הדרת קודש (עניני נישואין סי' כ) הביא מכ"י של הגרצ"פ שהיה מעשה ששבת היה יום האחרון של שבע ברכות, וחששו שסעודה שלישית יאריך, אז בירכו שבע ברכות באמצע הסעודה. נימוקם עמם שהטור כתב שיש מברכין שבע ברכות בלי סעודה ואינו מנהג יפה, א"כ כאן שיש סעודה לא צריך שיהיה דוקא אחרי ברכה"מ, שהסיבה שמברכים אחרי ברכה"מ אינו אלא משום תדיר קודם, ולכן בכה"ג אפשר לברך באמצע הסעודה, שא"א לברך אחרי ברכה"מ.

אמנם בספר שובע שמחות (פ"א הערה כא) כתב שהעיקר הוא שתלוי בסעודה, ולכן תלוי בברכה"מ וממילא א"א לברך באמצע הסעודה.

וכן כתב הגרשז"א, והביא ראייה מהא דדנו הפוסקים בשבע ברכות שחל ליל הסדר, שכפי מנהגינו מברכים שבע ברכות על כוס נפרד מכוס של ברכה"מ, ובליל הסדר יש בעיא משום שאין מוסיפים על הכוסות. ואם איתא למה אינו מברך באמצע הסעודה, שהרי באמצע הסעודה אין איסור להוסיף כוס, אלא ע"כ שאין לברך שבע ברכות רק בברכה"מ.